

Família estrangera i participació

en el sistema educatiu de les illes Balears

Luis Vidaña Fernández

*Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques
Universitat de les Illes Balears*

Resum

L'objectiu del nostre article és informar sobre les conclusions obtingudes de l'anàlisi de la situació de la família estrangera a les illes Balears i dels mecanismes d'inclusió del sistema educatiu. La metodologia expositiva triada consisteix a partir d'una anàlisi demogràfica, per conèixer com s'ha arribat a la situació actual, descriure les nostres observacions relatives a la realitat present del sistema educatiu de la comunitat autònoma, reflexionar sobre el paper de la família a l'escola i apuntar idees o suggeriments d'avan-

çar cap a una major implicació escolar de les famílies estrangeres amb la finalitat de millorar el camí de la ciutadania i la cohesió social.

Paraules clau: immigració, estranger, integració intercultural, família, participació, ciutadania.

Introducció

1. El context demogràfic balear

A les illes Balears s'està produint una autèntica revolució silenciosa pel que fa a la com-

posició social ja que, aproximadament, el 50% dels seus habitants han nascut a un altre territori i s'hi han incorporat en un període relativament curt de temps: 40 anys. Si a això afegim el fet que molts dels nascuts a les Illes són fills d'aquestes persones procedents d'altres indrets, amb altres cultures, llengües, costums, etc., poden extreure dues conclusions de partida:

A) En qüestió de pocs anys, la població autòctona de l'arxipèlag balear (des de la perspectiva d'haver nascut dins el context d'una família amb arrels illenques) serà minoritària en la seva pròpia terra.

B) Des del punt de vista educatiu aquest fet planteja un gran repte pel que fa a la integració.

Les xifres que certifiquen això es poden sintetitzar de la següent manera:

El creixement demogràfic de les illes Balears ha estat motivat, bàsicament, per:

a) L'elevada immigració procedent d'altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol, fenomen iniciat durant la dècada de 1960 i que continua fins a l'actualitat. En xifres absolutes, aquesta població representa aproximadament el 25% dels residents a les Illes, és a dir, unes 250.000 persones. Dins aquest conjunt hi ha, dins la diversitat que implica, un perfil de família d'origen peninsular que presenta un nivell d'integració molt divers i que té en comú amb la família d'arrel balear la mateixa nacionalitat, la llengua castellana i els trets bàsics de la cultura espanyola, a partir de l'escolaritza-

ció en el mateix sistema educatiu i social.

b) La forta immigració estrangera procedent de tots els continents del món i de la majoria de països que actualment formen part de l'ONU.

Quantitativament, segons les darreres dades del patró municipal d'habitants, la xifra de residents estrangers és de 190.170, als quals s'haurien d'afegir 25.000 residents que han nascut a l'estranger i ja han obtingut la nacionalitat espanyola.

D'altra banda, les dades demogràfiques corresponents a naixements als hospitals de les Illes indiquen que el 25% dels nascuts són de mare estrangera. Aquestes dues darreres dades són importants a tenir en compte perquè, des del punt de vista de la integració cultural, lingüística, social, etc., el fet d'haver aconseguit la nacionalitat espanyola o d'haver nascut a les Illes en el context d'una família estrangera o d'origen peninsular no garanteix, per si mateix, un grau d'integració satisfactori. De fet, una de les hipòtesis de la feina que presentam radica en el fet constatat que hi ha famílies que fa 20 o 30 anys que viuen a les Illes i no s'han integrat a molts d'àmbits. Darrere aquestes xifres tan espectaculars hi ha els nuclis bàsics de la nostra societat, és a dir, les famílies.

Si en el cas de les famílies espanyoles hi ha un substrat cultural, lingüístic i de ciutadania comú, dins el conjunt de les famílies estrangeres trobam una situació molt complexa, heterogènia i difícil d'encaixar dins els paràmetres bàsics de la llengua i cultura balear.

D'altra banda, continuant amb l'anàlisi de la situació actual, podem afirmar, a partir

dels indicadors que presentem a continuació, que aquesta segona gran onada immigratòria constituïda per persones estrangeres no presenta indicis d'aturada o decreixement, tot al contrari.

A) L'evolució demogràfica de les Illes Balears en la dècada 1998-2008 ha estat de 796.483 (1998) a 1.030.650 (2008). Això dóna un increment de 234.167 habitants, la majoria d'origen estranger.

Taula 1. Taxes de creixement demogràfic de les Illes (2000-2007)

Any	Taxa creixement població IB (%)
2000	2,9
2001	3,9
2002	4,36
2003	3,31
2004	0,81
2005	2,94
2006	1,82
2007	2,96

Font: IBAE.

B) La constatació que la immigració és el principal factor del creixement de la població radica en l'anàlisi de l'origen d'aquest increment de la població balear durant el darrer any: de l'1 de gener de 2006 a l'1 de gener de 2007 la població empadronada a les illes Balears ha crescut en 29.588 habitants (2'96%).

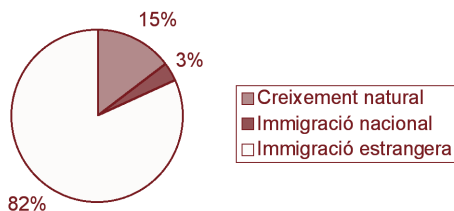
Taula 2. Evolució de la població balear (2006-2007) per lloc de naixement

Lloc naixement	2006	2007	Diferència
Illes Balears	567.761	572.116	4.355
Altres CA	245.528	246.484	956
Estranger	187.773	212.050	24.277
Total	1.001.062	1.030.650	29.588

Font: IBAE.

A més de representar un increment de la població desorbitat, l'element més destriable és la constatació que el creixement és degut a la immigració en un percentatge del 85%, com s'observa al gràfic 1 següent i com ha estat succeint els anys precedents.

Factors de creixement demogràfic de les Illes (2006-2007)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'INE.

C) Des del punt de vista educatiu és interessant observar que el fenomen no és exclusiu d'una illa sinó que afecta el conjunt de la comunitat autònoma amb uns percentatges que superen de molt el que hauria de ser el creixement demogràfic desitjable dins un país de l'Europa occidental.

Taula 3. Creixement de la població de les Illes (2006-2007)

Illa	2007-2006	%	Població 2007
Mallorca	25.512	2,97	814.275
Eivissa	3.790	3,33	117.698
Menorca	1.801	2,04	90.235
Formentera	485	6,1	8442
Total Illes Balears	29.588	2,96	1.030.650

Font: IBAE.

D) Si l'anàlisi es fa en l'àmbit municipal (període 2004-2007), s'observa que el creixement afecta el conjunt global de municipis de la comunitat, la qual cosa introdueix un altre element d'anàlisi: una redistribució de la població (migracions internes) molt significativa i motivada bàsicament per:

- a) La mobilitat interna de les famílies estrangeres immigrades, especialment de caire laboral (extracomunitària), amb les repercussions que això té en l'educació dels seus fills i dels centres educatius (augment de la ràtio, distorsió del curs escolar, etc.).
- b) La mobilitat municipal interna de la població autòctona per saturació

urbana i per les millores viàries que faciliten l'accés a nuclis més o menys llunyans (propers a Palma o llunyans: Campos, Binissalem, etc.).

Les taxes de creixement de la població als municipis de les illes Balears al llarg dels quatre darrers anys han estat espectaculars, com indica el següent resum:

2 municipis (- negatiu)
11 municipis (1 al 4%)
29 municipis (5 al 9%)
14 municipis (10 al 14%)
10 municipis (15 al 19%)
1 municipi (+20%)

2. Contextualització de la nova realitat demogràfica en el món educatiu

Les illes Balears es troben al començament de l'any 2008 amb una població que supera el milió d'habitants, fet que provoca entre la població autòctona postures contraposades, per una part, i per a una minoria suposa un factor positiu, ja que té a veure amb un creixement econòmic, amb una gran diversitat humana, amb una riquesa de cultures, llengües, etc., amb una major representativitat política a les institucions de l'Estat, etc.; i per a un altre grup majoritari, els efectes de por de la diversitat, de desconfiança, de percepció d'un cert grau de saturació en un territori limitat com són les Illes, etc., dóna lloc a una lectura més negativa.

La doctora Pascual, a la tesi doctoral "Les visions de la immigració a Mallorca", ha analitzat la percepció dels autòctons en relació amb la presència de la població estrangera a Mallorca i constata un predomini dels ressentiments envers els immigrants que l'autora qualifica de "racisme subtil" per damunt d'actituds xenòfobes i de racisme obert.

En general l'aversion i el ressentiment es presenten en estat invisible, carregats de justificacions, de forma més subtil i encoberta en els grups de classe mitjana alta i de manera més oberta i explícita entre la població de classe mitjana baixa.

La doctora arriba a una conclusió plenament assumible "més que diferències culturals, són les diferències socials i econòmiques l'antítesi de la cohesió i la ciutadania, i que la xenofòbia se sustenta en aquestes desigualtats".

En relació amb els discursos de la població autòctona sobre la presència de població estrangera a les Illes, la doctora Pasqual elabora un mapa de cinc posicions discursives o visions del fenomen migratori "extracomunitari" que, com indica, apareixen mesclats i combinats en la vida quotidiana. Només les enunciam ja que la paraula apunta al contingut:

- La posició de rebuig
- La posició proteccionista
- La posició cívica
- La posició oportunista
- La posició igualitària

Per tant, cal ser conscient del realisme de l'estudi de la doctora Pasqual i de la constatació que només una petita part de la població balear, representada en la visió o el posicionament igualitari, defensa clarament els postulats o el discurs oficial sobre la immigració estrangera a les illes Balears.

Hi ha un discurs social "políticament correcte" i una realitat quotidiana que no sempre manifesta tot allò que pensa, per tant, aquestes visions poden esdevenir un autèntic problema si per part de les institucions no es duen a terme polítiques més decidides d'integració efectiva dels nousvinguts amb la població autòctona.

Per la nostra part, a més de mostrar amb xifres la realitat que pensam que sobrepassa la percepció social que es té a nivell de carrer, i, sobretot que indica una tendència que es troba en una corba ascendent i, per tant, farà augmentar de manera notable la presència de famílies estrangeres a les Illes durant els propers anys, de qualche manera el que pretenen és conscienciar les Institucions de les Illes i la societat en general que aquesta dinàmica necessita respostes urgents en la línia de mecanismes d'integració no únicament nominals sinó reals, útils i operatius.

Dins el món educatiu, les dades existents apunten la necessitat de trobar solucions urgents, no de caire ordinari basades en els mecanismes de funcionament del sistema educatiu, sinó formulant noves propostes, més imaginatives, més creatives, més arriscades també, però necessàries. Les associacions d'immigrants de les Illes, a través de la Federació d'Associacions d'Immigrants de les Illes Balears (FAIB), han recuperat el vell eslògan dels 1960: "la imaginació al poder". Les velles fórmules no serveixen per donar resposta als nous reptes en un context demogràfic com el balear: les institucions van desbistades, els serveis socials desbordats, l'oferta d'infraestructures socials (centres de salut, centres educatius) es troben saturades i són insuficients per cobrir la forta demanda; fet que es pot observar perfectament en l'augment de ràtios en els centres educatius de les Illes i, d'altra banda, aquests no aborden d'una manera decidida i compromesa la interculturalitat, etc.

Per exemple, una dada irrefutable de la complexitat de la situació la trobem al següent quadre sobre l'origen per nacionalitats de la família estrangera present al sistema educatiu de les Illes.

Taula 4. Famílies estrangeres i alumnat presents al sistema educatiu de les illes Balears, per nacionalitat (2007)

Famílies		Alumnat	
Albània	16	Jordània	3
Alemanya	1.859	Cambotja	1
Andorra	12	Líban	5
Algèria	38	Kazakhstan	3
Angola	3	Kenya	8
Antilles Holandeses	7	Letònia	15
Àrabia Saudí	1	Libia	3
Argentina	2.363	Liechtenstein	1
Armènia	7	Lituània	18
Austràlia	4	Luxemburg	10
Àustria	62	Macedònia	2
Azerbaidjan	2	Mali	14
Bangla Desh	13	Marroc	3.913
Barbados	1	Mauritània	10
Bèlgica	92	Mèxic	59
Benin	1	Moldàvia	21
Bielorrússia	12	Moçambic	9
Bolívia	767	Namíbia	1
Bòsnia i Herzegovina	9	Nepal	1
Brasil	396	Nicaragua	16
Bulgària	679	Níger	22
Burkina Faso	6	Nigèria	152
Cap Verd	1	Noruega	27
Camerun	11	Nova Zelanda	4
Canadà	22	Pakistan	15
Colòmbia	1.783	Palestina	2
Congo	2	Panamà	8
Corea del Sud	1	Paraguai	56
Costa d'Ivori	1	Perú	244
Costa Rica	10	Polònia	259
Croàcia	9	Portugal	163
Cuba	232	Puerto Rico	10
Desconegut	32	Regne Unit	1.485
Dinamarca	48	República Txeca	37
Equador	3.007	República	
Egipte	2	Democràt. Congo	1
El Salvador	13	Rep. Dominicana	347
Eslovàquia	28	Rep. Sud-africana	14
Eslovènia	7	Romania	703
Estats Units	34	Rwanda	6
Estònia	5	Rússia	277
Etiòpia	2	Sàhara Occidental	26
Filipines	183	Samoa Occidental	2
Finlàndia	29	São Tomé i Príncipe	1
França	308	Senegal	128
Gabon	2	Seychelles	1
Gàmbia	5	Serra Leone	1
Geòrgia	10	Síria	5
Ghana	9	Sri Lanka	6
Grècia	14	Suècia	75
Guatemala	11	Suïssa	104
Guinea	18	Tailàndia	12
Guinea Equatorial	41	Taiwan	1
Guyana	6	Tanzània	10
Holanda	180	Trinitat i Tobago	5
Hondures	10	Tunísia	8
Hongria	19	Turquia	12
Índia	71	Ucraïna	154
Iran	5	Uruguai	906
Irlanda	45	Veneçuela	201
Israel	12	Xile	485
Itàlia	648	Xina	458
Iugoslàvia	25	Xipre	2
Japó	13		

Font: Anuari de l'educació de les Illes Balears 2007

A la taula anterior s'observa la presència al sistema educatiu de les Illes de famílies procedents de **126** països diferents, originaris de tots els continents del món, representatives de la pluralitat de cultures, llengües, religions, etc., existents al planeta.

Aquestes famílies aporten als centres educatius de les Illes un total de **23.802** alumnes (curs 2006-2007), que situen la comunitat balear en el primer lloc percentual de l'Estat en relació amb la presència d'alumnat estranger, cinc punts per damunt la mitjana espanyola.

Taula 5. Percentatge d'alumnat estranger dins els ensenyaments de règim general no universitari, per comunitats autònomes. Curs 2006-07

Comunitat autònoma	% Alumnat estranger
Balears (Illes)	13,6
Rioja (La)	12,9
Madrid	12,4
Catalunya	11,3
C. Valenciana	11,2
Múrcia	11,0
Aragó	10,1
Navarra	9,7
ESPANYA	8,4
Canàries	8,2
Castella - la Manxa	7,3
Castella i Lleó	6,0
Cantàbria	5,6
Melilla	5,2
Andalusia	4,9
País Basc	4,8
Astúries	3,8
Galícia	2,8
Extremadura	2,6
Ceuta	1,6

Font: MEC

D'altra banda, hem pogut constatar durant la nostra recerca que la presència d'alumnat estranger ha compensat la davallada de l'alumnat en general, matriculat al sistema educatiu de les illes Balears, d'una forma quasi matemàtica, com s'observa al quadre següent:

Taula 6. Evolució de la població escolar d'ensenyances de Règim General de les illes Balears (1997-2007)

Curs	Alumnat total (inclou l'estranger)	Alumnat estranger
1997/1998	142.010	2.956
1998/1999	141.115	3.510
1999/2000	140.397	4.740
2000/2001	142.251	5.774
2001/2002	143.511	8.182
2002/2003	145.012	12.951
2003/2004	147.473	16.648
2004/2005	148.002	19.023
2005/2006	153.672	21.898
2006/2007	157.062	23.802

Font: Dades i xifres. Cursos escolar 2007-2008. MEC. Conselleria d'Educació de les Illes Balears.

De la taula es poden extreure dues conclusions clares:

- Fins a l'any 2000 la població escolar mostra una tendència a la baixa, fins a davallar a 140.397 alumnes, com a conseqüència d'una dinàmica demogràfica moderna caracteritzada per una davallada constant de les taxes de natalitat.
- A partir de l'any 2001 canvia la tendència cap a un augment constant i important de la població escolar de les Illes a causa de l'arribada d'alumnat immigrant procedent, bàsicament, de l'estranger i durant els darrers anys, per una certa recuperació de la natalitat motivada per la presència de famílies estrangeres amb pautes demogràfiques (2 a 3 fills) diferents a les de les famílies autòctones.

En el cas d'una possible estabilització de la immigració estrangera a les Illes durant els propers anys a causa d'un canvi de conjuntura econòmica, és previsible un augment de la població escolar a causa de les pautes de la fecunditat de la població immigrada i al tram d'edat (18-45 anys) majoritari que, previsiblement, motivarà la constitució de noves parelles i el fet de tenir fills, seguint models demogràfics més tradicionals (2 a 3 fills per família).

3. Família i xarxa de centres educatius

3.1. Una proposta de classificació de les famílies estrangeres a les illes Balears

En els nostres treballs previs hem fet una classificació de l'alumnat estranger a les Illes segons diferents variables i, tal vegada, seria interessant fer el mateix exercici amb les famílies, ja que establir uns elements comuns pot ajudar a adoptar propostes d'actuació per afavorir-ne la integració.

1. Les famílies estrangeres, segons la procedència geogràfica i la situació socioeconòmica:

a) Famílies procedents de les àrees desenvolupades (Unió Europea, Estats Units, Suïssa, etc.). Els seus integrants solen ser joves, qualificats professionalment, que treballen a sectors relacionats amb el turisme, el sector immobiliari, el comerç i d'altres serveis. Molts treballen a sucursals d'empreses del seu país d'origen.

El model demogràfic d'aquests nuclis familiars és similar al de les Illes, amb la presència d'1 o 2 fills; i, en un nombre important de situacions, són famílies monoparentals.

b) Famílies procedents de les àrees subdesenvolupades o països en vies de desenvolupament (Llatinoamèrica, Àfrica, Àsia i països d'Europa de l'Est). Habitualment aquest alumnat procedeix de famílies en situació precària que es desplacen segons la feina.

El model demogràfic és més heterogeni, això no obstant, a moltes s'observa la presència de 3 o 4 fills i, en

altres casos, famílies monoparentals també amb una mitjana de fills superior a l'espanyola.

2. Les famílies estrangeres, segons l'afinitat cultural i lingüística en relació amb la cultura autòctona i, per tant, d'una major facilitat d'integració.

En aquest sentit la divisió és triple:

a) Famílies procedents de països llatinoamericans amb llengua castellana i cultura de base hispànica que presenten pocs problemes d'integració, ja que són ben rebudes per la població autòctona i l'únic que els sorprèn és l'existència del català com a cooficial de la CA.

b) Famílies procedents d'Europa i d'altres àrees urbanes desenvolupades, de llengües diferents al castellà i el català. Les seves dificultats bàsiques són de caire lingüístic, ja que des del punt de vista cultural hi ha una afinitat a les pautes culturals de la població autòctona.

c) Famílies procedents d'altres àrees geogràfiques com el Magrib, l'Àfrica subsahariana, el continent asiàtic. Aquest alumnat, a més de les dificultats lingüístiques, presenta unes cultures molt diferents a la pròpia de les illes Balears.

En tot cas, cada família migrant és un món i convé evitar caure en estereotips, així com potenciar el tractament individualitzat i específic.

3.2. La xarxa de centres educatius

Per concloure aquest segon bloc, que pretén ser una radiografia del sistema educatiu balear i del lloc que hi ocupa la població estrangera (famílies i alumnat) en termes bàsicament quantitativs, volem apropar-nos a un altre aspecte a tenir molt en compte a

l'hora d'analitzar la situació actual i les tendències quant a escolarització d'alumnat.

Al conjunt de les Illes trobam tres tipus de centres: públics, concertats i privats, que escolaritzen, respectivament, el 63%, 33% i el 4% de l'alumnat d'ensenyament de règim general no universitari de la comunitat autònoma.

Taula 7. Distribució de l'alumnat d'ensenyaments de règim general, no universitari de les Illes. Curs 2005-2006

Tipologia de centres	Alumnat matriculat	Tipologia de centres	Alumnat matriculat
Centres públics		Centres concertats - privats	
Alumnat	%	Alumnat	%
95.410	63,4	55.162	36,6%

Font: Informe sobre el estado y situación del sistema educativo. Curso 2005/2006. Consell Escolar de l'Estat.

Aquesta doble xarxa de centres (públics i de titularitat concertada/privada) sempre ha existit a les Illes, això no obstant, el problema actual radica en el fet que als centres públics hi ha el 82% de l'alumnat estranger i, consegüentment, de les famílies estrangeres i, els centres concertats (cal recordar que a efectes d'escolarització no hi ha cap diferència amb un centre públic) i privats, només recullen el 18% de les famílies estrangeres i dels seus fills.

Aquest fet, no exclusiu de les Illes, s'explica per moltes raons que semblen lògiques i coherents segons els funcionament i l'estructura del nostre sistema educatiu, això no obstant, en la línia d'una interpretació social de caire més ampli, no té cap raó de ser, perquè el que hi ha en joc és la cohesió social d'una comunitat.

Això no és més que la manifestació dins l'àmbit social dels mecanismes que mouen el model del capitalisme neoliberal i la seva deriva cap a l'individualisme, basat en la competitivitat i la deriva cap a l'estratificació social segons factors econòmics, culturals, etc.

En aquests moments totes les famílies de classe mitjana i alta de les Illes fugen de l'escola pública, on s'escolaritza massivament l'alumnat estranger i on trobam les famílies estrangeres, cap a l'escola concertada i els que poden, a la privada, com a conseqüència del que apunta la doctora Pascual, és a dir, un rebuig "políticament correcte" a la immigració i la por d'una davallada del rendiment escolar dels fills.

Per tant, la major part dels centres públics són els encarregats d'escolaritzar l'alumnat estranger (extracomunitari) i l'alumnat que no es pot pagar un centre concertat o privat; davant això, no ens podem quedar mans ple-gades, si les fórmules actuals no funcionen cal trobar-ne de noves.

4. La participació de les famílies estrangeres al sistema educatiu de les Illes

La importància de l'escola com a mecanisme de socialització dels nous ciutadans és indubtable, bé siguin nascuts a les Illes o provenen d'altres indrets (altres CA i altres països); per tant, el seu paper com a agent generador de cohesió social és imprescindible. En aquest sentit, la integració amb èxit de l'alumnat estranger i de les seves famílies al sistema educatiu balear ha de ser una prioritat de les institucions (conselleries, ajuntaments, centres educatius, etc.).

No es tracta només que tot l'alumnat en edat escolar obligatòria estigui escolaritzat, sinó posar tots els mitjans per garantir la igualtat d'oportunitats, l'atenció a la diversitat, la interculturalitat, etc.

També és imprescindible atreure les famílies estrangeres als centres educatius com a recurs per a la seva inclusió social. En aquest sentit es

parla sovint de rendibilitzar les infraestructures educatives per a qualche cosa més que la formació reglada de l'alumnat.

En síntesi, poden dir que caldria activar tots els recursos existents en la societat balear per acollir i incloure les famílies i l'alumnat estranger, en pla d'igualtat i des del punt de vista de ciutadans de ple dret, perquè, a més de l'anàlisi de les migracions internacionals actuals i, en general, del funcionament de la globalització, es dedueix una conclusió clara: la immensa majoria d'aquests nous residents a la comunitat balear no tornaran als seus països d'origen.

Les circumstàncies geopolítiques mundials impedeixen una detenció total de les migracions; al contrari, les potencien. Els conflictes se centren a la perifèria mundial i mai al centre; així la població civil d'aquestes àrees pateix molts de problemes com la fam, els desastres naturals, les guerres, les epidèmies, la persecució política, l'explotació laboral, etc.

Les facilitats dels transports i, sobretot, la universalitat de les comunicacions permeten el coneixement d'altres espais on les persones viuen d'una manera digna i amb un nivell de vida que identifiquen amb el del paradís. A partir d'aquí es posa en marxa el procés migratori de moltes persones del món subdesenvolupat.

4.1. El sistema educatiu com a mecanismes d'integració de la família a la societat balear

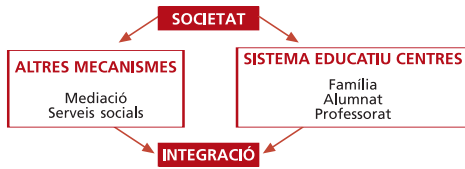
Dins l'educació formal o institucional el sistema educatiu de les illes Balears disposa d'una xarxa de centres on conviuen alumnat, professorat i famílies procedents de tots els continents i de la majoria de països del món, amb diversitat de costums, cultu-

res, idiomes, etc. Dins els centres educatius hi ha l'oportunitat de dur endavant un coneixement mutu dels diferents membres de les diferents comunitats educatives, com a punt de partida per a la sensibilització de la diversitat i l'acceptació de l'altre; en aquest sentit l'escola hauria de tenir-hi un paper més compromès i eficaç, especialment per a la potenciació de la participació de les famílies.

Atès que la participació d'un gran nombre de famílies estrangeres a les Illes no es pot dur a terme com a ciutadans (dret al vot, descompte de viatges, accés llocs de treball dins l'administració pública, etc.), tal vegada es podria potenciar la participació dins l'àmbit escolar en una triple línia: informativa en relació amb el sistema educatiu i el seu funcionament a través del centre on tenen escolaritzats els seus fills, formativa com a futurs ciutadans de ple dret dins el marc d'una societat democràtica mitjançant la participació en activitats organitzades dins el marc del centre educatiu com les escoles de pares i mares, les trobades interculturals, les sortides escolars i, per últim, mitjançant la participació en els organismes del centre (consell escolar, AMIPA, comissions específiques, etc.) i per tant en la presa de decisions en tots aquests àmbits que la LOE preveu.

La formació d'una ciutadania democràtica no és una competència exclusiva de l'educació. Per donar suport al el paper dels centres educatius la societat disposa d'una sèrie de mecanismes, representats pels serveis socials (en l'àmbit institucional, la immigració és una competència de la Conselleria d'Afers Socials i Immigració del Govern de les Illes Balears) i de mediadors interculturals, per donar suport a la la integració dels nouvinguts en un projecte de societat comú.

Esquema 1: Societat i integració

Font: Vidaña.

La majoria de treballadors de l'ensenyament de les Illes Balears som conscients de la manca de participació de les famílies en els centres educatius i en relació amb el funcionament del sistema educatiu.

Diferents informes com el de la fundació Gadeso "La família en el procés educatiu a les Illes Balears" es fan ressò d'aquesta necessitat de millorar la participació, la col·laboració i la implicació de les famílies en el procés educatiu dels seus fills.

Si això és una realitat palpable entre les famílies autòctones de la comunitat balear, encara s'agreuja més en el cas de les famílies immigrades, especialment d'origen estranger, ja que les procedents d'altres comunitats autònomes espanyoles provenen del mateix sistema educatiu i coneixen les normes, el funcionament i els mecanismes bàsics del sistema educatiu espanyol.

Això no obstant s'ha de treballar per canviar aquesta situació ja que hi ha un fet evident: si volen aconseguir l'èxit dels processos d'ensenyament-aprenentatge als centres educatius es necessiten pares/mares i professorat. A més, a una societat democràtica com la nostra la participació és un dret i un deure, i a través del procés s'aconsegueix una motivació i un compromís amb la construcció social, factor clau per introduir la interculturalitat als centres educatius i, per extensió, a la societat en general. Com diu San Fabian (1994), la participació és un mitjà per apropar la cultura escolar a la cultura familiar i a

l'inrevés. Aquesta és, per tant, una porta molt important per a les famílies estrangeres a l'escola i la societat de les Illes.

Com a orientació d'aquesta possible participació, Epstein (1988) planteja sis grans àrees de cooperació:

- El centre escolar com a font d'ajuda a les famílies, en relació amb les seves tasques educatives bàsiques.
- La família com a font d'ajuda al centre, per afavorir una intervenció educativa millor.
- La col·laboració de les famílies en el centre perquè pugui desenvolupar activitats complementàries i de suport.
- La implicació dels pares en activitats d'aprenentatge dels seus fills a casa.
- La intervenció dels pares en la gestió a través dels diferents òrgans de gestió dels centres educatius.
- La connexió de les famílies del centre amb altres institucions socials i comunitats educatives.

Aquesta darrera àrea de cooperació és molt important en el context actual de les famílies estrangeres als centres educatius de les Illes. És tracta d'obrir els centres a l'entorn, de treballar en xarxa amb altres organismes i institucions com els serveis socials i de salut, serveis municipals, ONG, associacions d'immigrants, etc.; és a dir, caminar en la línia de la creació de les comunitats d'aprenentatge com a resposta als reptes actuals de l'educació.

Com indica Arnaiz (2003), la comunitat plural ha de participar en el procés educatiu establint xarxes intercomunicatives amb l'escola per al control democràtic de l'educació i garantir-hi la representativitat de tots els grups.

La realitat social és una construcció humana resultat del diàleg entre tots els actors i sotmesa a noves resocialitzacions, a partir de principis com el diàleg igualitari, la solidaritat, la crítica constructiva, l'adopció de pautes democràtiques, l'acceptació de la diversitat, etc., tots bàsics en una escola intercultural inclusiva.

4.2. Família estrangera i procés migratori

Sovint pensam que moltes famílies (autòctones i estrangeres) no participen en la vida de l'escola perquè no ho volen, no obstant això, en relació amb els mecanismes habituals de les migracions hi ha dues premisses de partida que convé tenir en compte per entendre millor el paper de les famílies estrangeres en el procés d'escolarització dels seus fills als diferents centres de les illes Balears:

- a) En el projecte migratori no és un objectiu fonamental l'escolarització del fill, sí l'educació. La prioritat de les famílies sols ser de tipus econòmic, no fixen la residència a la comunitat balear per escolaritzar els seus fills, donen per pressuposat que això serà viable.
- b) La família immigrant té uns valors propis de la seva cultura o marc de referència que entra en relació amb la nostra forma de veure el món i la cultura.

La presència d'una gran varietat de famílies obliga els centres a realitzar un esforç per adaptar-se a la nova situació. Això no obstant, a la realitat hi troben importants obstacles lingüístics, culturals i administratius.

La idea de la LOE (2006) i les lleis orgàniques anteriors és que la família ha de participar en la vida escolar (consells escolars, AMIPA), i això no obstant les dificultats es troben tant

per part dels centres com per part de les famílies. En el cas de les famílies estrangeres, això encara és més difícil.

Una de les característiques diferencials de les migracions internacionals d'aquests darrers anys ha estat el desplaçament de famílies senceres dels països d'origen a les àrees o països receptors mitjançant el mecanisme de la reagrupació familiar.

Generalment l'inici d'un procés migratori sol ser d'un membre de la família, fadrí o casat, que una vegada superats tota una sèrie d'entrebancs i dificultats arriba a situar-se al lloc triat com a destinació del seu itinerari migratori i, per tant, es troba en situació de poder reclamar la presència d'altres membres de la seva família per instal·lar-se conjuntament al nou medi, a la nova societat, etc.

El fonament de la política de reagrupació familiar, al dret a dur una vida normal i al dogma que la família és l'element natural i fonamental de la societat, i té dret a la protecció de la societat i de l'Estat; per tant, aquests procés és un dret a dur una vida familiar normal que beneficia l'individu i la societat.

La normativa espanyola, com a la resta de països de la Unió Europea, cada vegada és més estricta pel que fa a les exigències de la reagrupació familiar.

Les condicions existents a Espanya per aconseguir reagrupar la família són:

- L'acreditació de tenir una feina o recursos econòmics estables.
- Viure a un habitatge de característiques i amplitud adequades.

Així, la reagrupació comença quan les persones han obtingut una feina, més o menys

estable, i un habitatge on poder residir; per la qual cosa, per als immigrants econòmics ha de passar un cert temps, en ocasions, anys, per poder dur les seves famílies a conviure amb ells.

La immigració comunitària, en qualitat de ciutadans de la Unió Europea, no té aquests problemes.

Per això, sempre que reflexionem sobre aquestes qüestions cal tenir present la dualitat existent entre la presència a les Illes, d'una banda, de ciutadans de la Unió Europea arribats per motivacions residencials o laborals, i de l'altra, d'immigrants laborals extracomunitaris.

Dins l'àmbit educatiu hi ha sobretot famílies immigrades de caire laboral (comunitaris i extracomunitaris); les circumstàncies de les unes i les altres són completament diferents, ja que els ciutadans europeus amb fills en edat escolar solen triar com a lloc de residència les illes Balears d'una manera totalment voluntària, sense que el factor econòmic sigui decisiu; i, d'altra banda, la immigració extracomunitària respon a motivacions de caire econòmic i es troba condicionada en tot moment per aquest factor.

L'estabilitat en la residència per a l'immigrant i la seva família i el reconeixement com a ciutadà són objectius bàsics de la integració, especialment per a les famílies extracomunitaries, que han de superar tota una sèrie de dificultats econòmiques i legals.

Una vegada aconseguida l'arribada a la comunitat balear de la família de la persona immigrada, sorgeixen uns problemes nous dins la societat receptora com, per exemple, l'escolarització dels fills i, en general, els problemes d'integració cultural, lingüística i social. Un immigrant tot sol, en general, no té

les mateixes dificultats d'integració que quan parlem de famílies senceres.

No sempre els centres educatius són conscients de les dificultats de determinades famílies (legals, lingüístiques, econòmiques, culturals..) per comprendre i participar en la institució balear i relacionar-s'hi amb normalitat. Cal en aquest sentit fer un sobreesforç de coneixement mutu i facilitar aquesta participació.

I, per la seva banda, les famílies haurien de trobar uns canals de participació adients i adaptats a les seves necessitats per facilitar la seva integració social a partir dels seus contactes amb altres pares i professorat, dins un context neutre com haurien de ser els centres educatius.

En aquest sentit, en el següent apartat, farem especial esment del PALIC com un conjunt de suggeriments i propostes d'actuació bastant desconegudes i, això no obstant, molt recomanables per al treball d'inclusió de les famílies estrangeres al sistema educatiu balear.

Altres aspectes a tenir presents en relació amb la presència de les famílies estrangeres als centres educatius són les següents:

- Davant les dificultats (econòmiques, socials, lingüístiques...) i la desconfiança derivada de la inestabilitat legal, moltes famílies es refugien en la religió, en els seus costums, en els seus trets d'identitat diferenciadors, etc.
- Cal tenir present que la família immigrada presenta un sistema de xarxes socials i culturals lligada a la societat d'origen. Certs estudis afirmen que els emigrants són més conservadors que els seus compatriotes al país d'origen, per dues raons bàsiques: l'enyorança i el sentit de manteniment de la identitat.

- El model d'integració desitjable implica que les famílies conservin el nucli cultural propi i aprenguin a valorar i a identificar-se amb la cultura pròpia de les illes Balears. Aquest model és l'anomenat intercultural.
- Als centres també s'ha de considerar la procedència geogràfica, urbana o rural, d'afinitat cultural, lingüística, etc., de la pluralitat de les famílies estrangeres en relació amb la cultura pròpia de les Illes. El procés d'adaptació serà diferents segons les circumstàncies i també segons la voluntat.
- També el nivell cultural del pares és un element important en el seu procés d'integració. Ara bé, no sempre tenir un nivell d'estudis elevat ajuda a valorar la necessitat d'una integració socio-cultural dins l'àmbit les Illes. De vegades la generació dels pares es mantenen dins un gueto o aïllament voluntari de la societat i la cultura de les Illes; per tant, els fills esdevenen, com en el cas de la immigració extracomunitària, agents fonamentals per a la integració de les seves famílies a la cultura i societat pròpies de les illes Balears.
- La mobilitat que implica qualsevol migració és un altre aspecte clau per interpretar correctament el que està succeint amb l'escolarització de l'alumnat estranger als centres educatius de les Balears. L'itinerari migratori no finalitza amb l'arribada a una illa determinada, es pot donar el cas de desplaçaments a altres illes i, sobretot, dins l'espai insular en funció de trobar una feina, una residència, tenir coneguts, etc.
- D'altra banda els centres educatius han de valorar la importància de la família en el procés educatiu de l'alumnat, com a transmissora de la cultura, costums, formes de pensar, de creure, etc. És el marc fonamental en el qual es

configura el jo, és a dir, la identitat. La família és la introductora dels hàbits, la religió, els costums, els aspectes afectius i emocions.

- El xoc cultural entre els valors de la família i l'escola implica una dificultat que s'ha de tenir en compte en la tasca dels centres educatius, i sempre s'ha de plantejar en termes de diferència i no de superior/inferior, dominant/dominada.
- També trobam molt sovint que amb la migració, la família pateix un canvi de rols que pot xocar amb la cultura de la societat d'origen. Un exemple clar són les parelles monoparentals, és a dir, casos en els quals només hi troben un membre de la família, habitualment la dona, que ha estat la pionera a sortir del seu país, amb els seus fills, per treballar al país d'acollida. Aquestes persones presenten una problemàtica particular que té una repercussió important a l'escola.

Com a conclusió, podem dir que la família i l'escola s'han d'entendre des del començament de l'escolarització dels seus fills fins a aconseguir una integració real i completa. La fase de l'escolarització és difícil per a la família, ja que entra en interacció amb un altre ecosistema amb uns codis que desconeix.

5. PALIC (Pla d'Acolliment Lingüístic i Cultural)

És un bon instrument per a l'actuació dels centres educatius de les Illes en relació amb les famílies en general, i, de forma particular, amb aquelles procedents de l'estranger amb codis de referència molt diferents als nostres.

A continuació revisam certs aspectes del PALIC que resulten obvis i raonables com a lectura

però que els centres no apliquen de manera adequada, quan seria relativament fàcil fer-ho.

- Conèixer i informar les famílies de la realitat social de la zona (barri, poble, etc.), és a dir, de tots els serveis socials existents (centres de salut, mediació intercultural, biblioteques, etc.) i sobretot treballar en xarxa amb tots ells.
- El PALIC recomana que “El tràmit de la matriculació s’ha de fer durant una primera visita/entrevista amb la família on s’ha de recollir la màxima informació sobre l’infant/jove i la seva situació familiar. És recomanable que aquest primer contacte amb les famílies el faci un membre de l’equip directiu i, si és possible, sempre sigui la mateixa persona”. Aquesta actuació és imprescindible i es realitza poc sovint als centres públics, s’ha de reconèixer que la xarxa de centres concertats i privats ho fan millor, perquè en el fons els centres públics no consideren les famílies com els clients o usuaris del sistema educatiu.

Una bona acollida de la família (estrangera o autòctona), en un clima de confiança i col·laboració, amb els recursos necessaris (traducció, mediació intercultural) i a un espai adient, sense presses, etc., és fonamental. Aquest moment, a més, s’ha d’aprofitar perquè l’alumnat nouvingut no entri a l’escola o institut com si no tingués passat (acadèmic, social, cultural, familiar, etc.); cal recollir durant aquesta presa de contacte tota la informació existent sobre a l’alumnat i la família.

Tant la forma, el contingut com el context de les reunions entre representant/s de l’escola i les famílies han de garantir una sèrie de condicions mínimes:

- La comoditat i privacitat; no es pot rebre una família en qualsevol lloc i

sense un temps suficient per crear un clima d’intercanvi d’informació i de confiança mútues, que permeti manifestar els seus dubtes, les seves inquietuds i expectatives sobre el procés educatiu dels fills.

- També insisteix el document d’orientacions per elaborar el PALIC en la necessitat de dur a terme una escolta activa, tenir cura del llenguatge ocult tant verbal com gestual, per no donar missatges contradictoris.
- I una darrera aportació del document esmentat defensa el paper de mediador del professorat entre el centre educatiu i la família.

No s’hauria de matricular al sistema educatiu balear cap alumne estranger sense el corresponent expedient acadèmic, la col·laboració de la família i de l’administració educativa (a través dels centres) és imprescindible; perquè, a més, s’ha d’eliminar la idea que als sistemes educatius de procedència no disposen d’aquesta informació. El que cal és establir mecanismes de cooperació a través de les noves tecnologies, per exemple, Internet. És millor disposar d’un document relatiu a un alumne estranger aconseguit per Internet que no tenir res.

El PALIC aprofundeix més i apunta tots els documents que s’haurien de lliurar a l’escola en el procés de formalització de la matriculació dels fills:

- Certificat d’empadronament dels alumnes, si se’n té.
- Documents d’identitat dels pares i alumnes (passaport, el de la mare ens orienta sobre el nombre d’infants petits possibles candidats a escolaritzacions).
- Certificats o qualsevol documentació referida a escolaritzacions anteriors, tant si són del país d’origen com si són

d'altres comunitats autònomes del mateix Estat espanyol.

- Certificat de vacunes dels alumnes.
- Fotografies.
- També s'ha d'informar les famílies i ajudar-les a l'inici de totes les gestions administratives que es considerin necessàries (ajudes econòmiques, beques, contacte amb serveis socials). El centre facilitarà a la família un fullet/llibret informatiu en què es defineixin les característiques del centre i també els serveis que ofereix. És important comunicar a les famílies l'existència de les associacions de pares i mares, AMIPA, les funcions que tenen i també el funcionament del consell escolar com a mitjà de participació en la gestió educativa dels centres.
- El representant de l'equip directiu presentarà el tutor o la tutora de l'alumne a la família per tal de concretar l'entrevista inicial, en la qual l'assistència dels pares i de l'alumne quedi garantida.

Malauradament la majoria de les famílies estrangeres no han tingut una acollida com la que apunta el PALIC i les seves relacions amb els centres educatius de les Illes deixen molt que desitjar des del punt de vista de la participació, com demostra el punt darrer del nostre article, que, amb tot l'assenyalat anteriorment i les deficiències que descriu, dona moltes idees i pautes d'actuació per millorar la situació actual.

6. Aplicació del mecanisme d'investigació-acció en la detecció de necessitats per part de la família estrangera

Dins la metodologia de l'escola intercultural es parla sovint del mecanisme d'investigació-acció que, de qualque manera, coincideix en la nostra idea de cercar fórmules d'anàlisi, inter-

pretació i coneixement de la realitat que hi ha al darrere de les migracions internacionals i del seu impacte a les societats receptores com la balear.

A partir de la constatació del poc coneixement que es té del punt de vista de les famílies estrangeres en relació amb el sistema educatiu de les Illes i de la seva capacitat inclusiva, dins el marc de la Fundació Gadeso dedicada a estudis sociològics, hem dut a terme un estudi de les relacions de la família estrangera i el sistema educatiu balear durant el curs acadèmic 2006-2007.

Aquest treball presenta unes peculiaritats que consideram molt adequades quan es tracta d'estudiar un fet humà tan complex i integral com és la immigració, de les quals volem destacar les següents:

- Ha estat realitzat per un equip multidisciplinari.
- El treball va consistir en un estudi de camp de sis nacionalitats estrangeres presents als centres educatius de les Illes, no triades de manera aleatòria, sinó amb la intenció de recollir una representació de la diversitat d'alumnat i famílies existent actualment a les nostres aules. Les nacionalitats triades han estat: l'anglesa, a part de la seva importància quantitativa, per la seva representativitat com a immigració de la Unió Europea; la marroquina, que constitueix el grup més nombrós d'alumnat estranger a les Illes i, a més, serveix de model per a la immigració procedent de l'àmbit musulmà; juntament amb aquesta també vàrem triar el col·lectiu d'immigrants subsaharians perquè presenten unes peculiaritats pròpies; el quart grup va ser l'equatorià, el més nombrós de l'Amèrica Llatina; el cinquè, en representació de l'Europa de l'est, el búlgar i, per completar l'estudi, els

immigrants procedents de la Xina en representació de la immigració asiàtica.

- Des del punt de vista metodològic, volem destacar el fet que el treball amb les famílies, a partir d'un guió previ elaborat pel grup, ha estat realitzat per persones de les nacionalitats

respectives, la qual cosa ens ha proporcionat unes informacions i respostes molt més fiables. Hem volgut fugir del lema de la il·lustració, que fent-ne una interpretació lliure seria: *tot per a les famílies immigrades però sense conèixer la seva opinió i necessitats*.

Esquema 2: Guió de l'entrevista a les famílies estrangeres

FITXA: ENTREVISTA A LES FAMÍLIES

I. DADES GENERALS FAMILIARS

Dades bàsics de la família:

Família: nuclear
monoparental
viuen amb altres famílies

Edat: Pare () Mare ()

Nacionalitats:

Nre. de fills:

Edats:

Curs d'escolarització:

Lloc de naixement:

La família es troba reagrupada en la seva totalitat (Pares+fills):

Dades bàsics del procés migratori:

Motivació:

Itinerari migratori:

Per què vingueren a les illes Balears:

Any d'arribada:

Situació administrativa: Pare (Regular – Irregular)
Mare (Regular – Irregular)

Treballs dels pares:

Retribució mitjana mensual (resposta opcional):

II. DADES ESCOLARS DELS FILLS

Estudis dels fills al seu país:

Resultats acadèmics:

Expectatives familiars en relació amb l'escolarització dels fills al país d'origen

Altres aspectes relacionats amb l'educació al seu país:

Escolarització obligatòria

Normes i sistema de disciplina dels centres

La figura del mestre o professor

Alumnes que segueixen estudis mitjans i superiors

Cost de l'ensenyament

Grau de satisfacció dels pares amb el sistema educatiu del seu país

III. DADES ESCOLARS DELS FILLS A LES ILLES BALEARS

Valoració general de l'escolarització dels seus fills al centre educatiu:

Narració del procés o processos seguits

A quina escola van

Quin curs fan

Què els agrada més

Com duen el tema del català

Correspondència de nivell

Dificultats que han tingut

Suggeriments per millorar

Avantatges i inconvenients d'un sistema educatiu i l'altre

IV. DADES DE PARTICIPACIÓ DE LA FAMÍLIA ALS CENTRES EDUCATIUS

Pertany a l'AMIPA o al consell escolar

Quina és la seva relació amb el centre dels seus fills:

Diària/Setmanal/Mensual/Altres

Quan els criden per qualque cosa

Quina és la relació amb el professorat del centre

Conèixer l'equip directiu del centre

Com és la seva relació amb altres pares i mares

Entenen el funcionament del sistema educatiu de les Illes

Quins són els aspectes dels centres educatius que voldrien conèixer millor

Com es podria millorar la nostra participació a l'escola dels vostres fills

Nota: El qüestionari convé que sigui utilitzat com a guia, a partir dels principis de l'escolta activa, no com a document rigid i lineal, cal aconseguir crear un clima de confiança de les famílies. L'entrevista és anònima.

De manera molt sintètica volem comentar certes conclusions en relació amb les famílies d'aquestes nacionalitats que mostren una radiografia bastant preocupant de la situació d'integració al sistema educatiu:

- Les famílies estrangeres (anglesa, marroquina, senegalesa, equatoriana, búlgara i xinesa), en línies generals, desconeixen el funcionament del sistema educatiu balear. La informació de què disposen l'obtenen del dia a dia dels seus fills als centres educatius, això no obstant, no hi ha cap mecanisme per part de l'Administració educativa que faciliti una informació global, sistemàtica i detallada del funcionament del sistema. En sentit invers, als centres educatius es desconeixen els sistemes educatius de procedència de l'alumnat estranger, l'expedient acadèmic de l'alumnat d'incorporació tardana, etc.
- L'actitud de les famílies estrangeres és de gratitud cap a l'escola i el professorat en general en l'acollida i educació dels seus fills, no obstant el desconeixement de la majoria de mecanismes i possibilitats del sistema educatiu. Valoren especialment el suport individualitzat o en petit grup per part del professorat especialista amb el qual l'alumnat estranger es troba més segur i amb confiança.
- Les famílies estrangeres no solen ser cridades a l'escola per problemes de conducta dels fills, ja que aquests compensen les seves mancances lingüístiques o de nivell amb un comportament millor que el de l'alumnat autòcton per diferents causes submissió cap a l'autoritat del mestre i de l'adult motivada per la procedència de sistemes de valors més tradicionals i formals. L'excepció en aquest cas seria l'alumnat provinent del Regne Unit.
- La correlació entre el nivell d'integració social de la família al medi cultural i lingüístic de la societat d'acollida és determinant a l'hora d'afavorir o dificultar l'adaptació quant al rendiment escolar dels seus fills. També les seves expectatives quant al futur dels fills determinen el grau d'èxit o de fracàs escolar.
- La situació de precarietat laboral dels pares i l'excessiu nombre d'hores, així com la feina temporal, tenen una repercussió major en relació amb les circumstàncies que envolten l'escolaritat dels fills. La situació econòmica de moltes famílies immigrades és precària i no poden aportar molt (temps i recursos) a l'escola, i això no sempre és comprès per part dels centres educatius.
- En relació amb el punt anterior, la mobilitat de l'alumnat estranger és significativament major que la de l'alumnat autòcton, a causa de la mobilitat familiar especialment en la primera fase del projecte migratori: l'acollida. Fins que les famílies estrangeres no aconseguen una certa estabilitat laboral, d'habitatge, etc., es pot donar el cas de la necessitat de canviar els seus fills de municipi i de centre educatiu, amb la distorsió que això suposa per a tothom.
- En relació amb les famílies procedents de sistemes culturals més llunyans al nostre, es produeixen sovint situacions de xoc cultural que, en general, a pesar del desconeixement mutu, solen tenir respostes sensates i coherents, tant per part de les famílies com dels centres educatius. En general, hi ha una actitud tolerant i comprensiva per part del sistema educatiu. Tal vegada s'hauria de fer qualche passa més en la línia d'aconseguir una autèntica i completa igualtat d'oportunitats dotant de més

mitjans als centres, formant el professorat en la línia de la interculturalitat, a través de les escoles de pares, amb un major contacte entre les famílies de les diferents nacionalitats, etc.

- El sistema d'escolarització no afavoreix la convivència equilibrada entre estrangers i autòctons ja que la major concentració als centres públics (estrangers i alumnat marginal) dificulta la integració escolar i social de les famílies. La desproporció de l'alumnat estranger que assisteix als centres públics (82%) i als concertats i privats (18%) és intolerable en un sistema democràtic i de justícia social. Cal recordar una vegada més que, a efectes d'escolarització, no hi ha cap diferència entre un centre públic i un centre concertat.
- En relació amb les altres activitats extraescolars, hem detectat coses interessants com ara: una baixa participació per part de l'alumnat equatorià per manca de recursos, de l'alumnat marroquí i xinès per un cert xoc cultural i una major participació del britànic pel caràcter lúdic de les activitats. Això de qualque manera és un reflex de com pensen de les seves famílies en relació amb la funció de l'escola.

- Per últim, les famílies estrangeres no s'integren en òrgans de participació escolar (AMIPA, consell escolar...). Sí solen participar a festes i activitats escolars organitzades pels mateixos centres.

A partir de les conclusions anteriors ja s'indica clarament quina hauria de ser la intervenció de les institucions.

7. Conclusió o corol·lari

En el fons, la presència de famílies estrangeres a la nostra comunitat autònoma el que fa és actuar com un mirall que ens mostra les mancances estructurals del nostre sistema social i les deficiències que, en condicions d'una certa estabilitat o conservadorisme, no és necessari revisar perquè no alteren el funcionament del sistema social; però amb la immigrada massiva de persones procedents de tot el món que han triat el territori balear per viure s'observen aspectes que és necessari revisar de manera urgent, començant per la participació de les famílies (de totes i entre totes) als centres educatius i, per extensió, a la societat balear en el seu conjunt.

Referències bibliogràfiques

AD (2003): *La família en el procés educatiu a les Illes Balears. El paper de l'educador de la família: responsabilitat, participació i valors*. Gadeso. Ed. Lleonard Muntaner. Palma. 176 pàg.

APPLE, M. W.; BEANE, J. A. (coord.) (1997): *Escuelas democráticas*. Madrid. Morata.

ARNÁIZ SÁNCHEZ, P. (2003): *Educación inclusiva: una escuela para todos*. Málaga. Algibe.

CALVO, J. (2004): *Aprendizaje de la ciudadanía en las escuelas*. Granada. Consejo Escolar de Andalucía.

Datos y cifras. Cursos escolar 2007/2008. Madrid. MEC.

EPSTEIN, J. L. (1988): "School and family connections: Theory, reseach and implications for integrating sociologies of education and family". A *Miarriage and Family Review*. Vol. 15.

ESSOMBRA, M. A. (2003): *Construir la escuela intercultural. Reflexiones y propuestas*. Barcelona. Graó.

<<http://weib.caib.es/Documentacio/palic/palic.htm>>

Informe sobre el estado y situación del sistema educativo. Curso 2005/2006. Madrid. Consejo Escolar del Estado.

Institut Balear d'Estadística (IBAE).

Institut Nacional d'Estadística (INE).

Participación de los padres y madres de alumnos en el ámbito municipal y de los centros escolares. (2005) Madrid. Ed. Consejo Escolar Castilla-La Mancha.

SÁNCHEZ ALONSO, M. (1991): *La participación, métodos y práctica*. Madrid. Edt. Popular.

SAN FABIAN MAROTO, J. L. (1994): "La participación ". A: *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 222, febrer pàg.18-21.

Tesi doctoral (Inèdit.) VIDAÑA, L. (2004). *La migració estrangera a les Illes Balears 1996-2003*. UIB.

VON HENTING, H. (2004): *¿Por qué tengo que ir a la escuela?* Barcelona. Ed. Gedisa.